

СУТНІСТЬ, СКЛАДОВІ ТА ФОРМУВАННЯ ПЕДАГОГІЧНОЇ КУЛЬТУРИ БАТЬКІВ

У статті розкрито сутність поняття «педагогічна культура батьків» як елемент загальної культури, що відображає рівень педагогічної підготовки та готовність батьків до виховання дітей. Означено складові та рівні сформованості педагогічної культури батьків. Розглянуто фактори впливу на формування педагогічної культури батьків та визначено шляхи її підвищення.

Ключові слова: педагогічна культура батьків, рівень педагогічної підготовки, просвіта батьків, виховання дітей.

Постановка проблеми. Головним пріоритетом сучасного суспільства є гармонійна, всебічно розвинена та високоморальна людина. Щоб досягти цієї мети потрібно врахувати низку факторів (соціальних, економічних, політичних), що мають вплив на формування особистості. Одним із таких факторів є родинне виховання, що може бути зреалізоване успішно за умови достатньо сформованої педагогічної культури батьків та психологічної готовності до батьківства. Низька педагогічна підготовленість батьків до виховання дітей спричиняє крах системи виховання у державі. Основним напрямом підвищення педагогічної культури батьків є батьківська просвіта, що здійснюється школами, соціальними працівниками. Сім'я – це головна складова будь-якого суспільства, де відбувається виховання та соціалізація молодого покоління. Саме вона є моделлю, прикладом міжособистісних відносин для підростаючого покоління. Тому важливим завданням держави є педагогічно освічені батьки.

Аналіз актуальних досліджень. У ході наукового пошуку встановлено, що теорія сімейного виховання, зокрема питання формування педагогічної культури батьків, представлена фундаментальними працями зарубіжних педагогів (Я. Коменський, Й. Песталоцці, Ж.-Ж. Руссо), (П. Блонський, П. Каптерев, А. Макаренко, К. Ушинський, С. Шацький та ін.). Дослідженням означеної проблеми займалися й такі науковці, педагоги–практики, як Є. Аркін,

О. Бондаревська, І. Гребенников, Л. Григорян, Л. Ковінько, Л. Левшин, Т. Панфілова, О. Савченко та ін. Організаційно-методичні питання проведення педагогічної просвіти та самоосвіти батьків висвітлено Т. Воліковою, М. Демидовим, Р. Капраловою, А. Кондратюком, М. Копанєвим, Н. Крупською, Л. Ломізе, В. Просецьким, О. Тихоновим. Визначено, що особливий унесок у розвиток теорії і практики підготовки батьків до сімейного виховання, формування їх педагогічної культури зробив і відомий український педагог В. Сухомлинський.

Мета статті: полягає у спробі розкрити сутність поняття «педагогічна культура батьків», її складові, особливості формування та рівні сформованості.

Виклад основного матеріалу дослідження. Поняття «педагогічна культура батьків» у сучасній педагогічній науці трактується по-різному: як сукупність рівнів педагогічної підготовленості та розвитку певних якостей батьків, що відображає ступінь їхньої зрілості як вихователів та проявляється у процесі діяльності щодо сімейного та суспільного виховання дітей [4]; як система, що вибудовується на основі мотиваційної, інформаційної, операційної підсистеми; як рівень педагогічних знань батьків у сукупності з уміннями та навичками, які використовуються в повсякденній виховній діяльності; як складне, інтегративне, динамічне особистісне утворення, яке визначає тип, стиль і способи поведінки батьків у виховній діяльності [1, с. 17–24]. Попри різні підходи щодо тлумачень цього поняття, всі науковці одноголосні у тому, що педагогічна культура батьків є цілісним і системним утворенням, що проявляється в сімейних відносинах та характеризує готовність батьків до виховання дітей. Така готовність до виховання характеризується: 1) сукупністю знань щодо вікових особливостей дитини, загальних закономірностей психічного розвитку, розуміння вікових криз у дитини, усвідомлення її індивідуальності, оптимальних методів виховання (показники когнітивного компоненту); 2) здатністю співпереживати, поважати особистість дитини, проявити чуйність, тактовність, допомогти їй в особистісному розвитку (показники емоційно-ціннісного компоненту); 3) умінням виховувати дітей на гуманістичних засадах, здатністю визнавати самотійну значущість дитини та

допомогти в її особистісному розвитку, здатністю до самостійного пошуку оптимальних виховних стратегій і тактик щодо виходу з конфліктних ситуацій (показники діяльнісного компоненту).

Педагогічну культуру можна розглядати на різних рівнях: соціально-педагогічному, науково-педагогічному, професійно-педагогічному та особистісному. У соціально-педагогічному контексті педагогічна культура постає як засіб педагогізації навколишнього середовища. Носіями і творцями педагогічної культури у цьому випадку є вчителі, батьки, педагогічні співтовариства. Науково-педагогічний рівень дає змогу розглядати педагогічну культуру як складову загальнолюдської і національної духовної культури, сферу педагогічних цінностей, що охоплює педагогічні теорії, мислення, свідомість, культурні зразки практичної діяльності. У професійно-педагогічному плані педагогічна культура розглядається як сфера професійної діяльності, що містить суспільні вимоги до неї, закономірності культурної ідентифікації педагога. Вона може розглядатися і як особистісна якість учителя чи вихователя.

Деякі дослідники розглядають педагогічну культуру як історичну спадщину, ідеал, приклад для наслідування для батьків, вчителів та держави. Відповідно до такого твердження педагогічної культури виокремлюють три рівні: реліктовий, актуальний, потенційний. Реліктовий рівень містить педагогічні настанови, норми, способи і форми педагогічного процесу, що склалися історично. Актуальний рівень відображає сучасні тенденції у педагогіці. Це зразок освітньо-виховної діяльності, створений відповідно до вимог сьогодення. Потенційний рівень передбачає педагогічні інновації, що полягають у підготовці освітньої системи до вимог завтрашнього дня [3, с. 7].

Педагогічна культура як складна система знань, умінь і навичок має певні параметри, до яких входить моральна культура, культура мовлення, культура мислення, комунікативна культура, дидактична культура, культура праці, фізична культура, культура рухів, естетична та екологічна культура.

Моральна культура полягає у дотриманні батьками моральних норм, вимогливості та самокритики.

Культура мислення – це прогнозування проблем у вихованні та шляхи їх подолання, вміння оцінити ситуацію з різних боків та вміння швидко реагувати на зміну обставин.

Мовленнєва культура передбачає володіння літературною мовою та дотриманням норм спілкування таких, як: дикція, виразність, інтонація, емоційність.

Комунікативна культура полягає у налагодженні довірливих стосунків між дитиною та батьками, доброзичливим спілкуванням та вмінням поважати думку дитини.

Дидактична культура стосується вміння раціонально організовувати навчально – виховний процес та використання сучасних форм, методів, прийомів у вихованні дитини.

Культура праці – це здатність завершити розпочату справу, власним прикладом показати як потрібно виконувати роботу, вміння умотивувати та формувати у дитині любов до праці.

Рухова культура полягає у дотриманні норм жестикуляції, правильної постави та ходи.

Естетична культура передбачає наявність естетичного смаку, дотримання етики спілкування, естетичне оформлення зовнішності і побуту.

Екологічна культура полягає у дотриманні норм поведінки в навколишньому середовищі та слідкувати за особистою гігієною.

Фізична культура – це дотримання здорового способу життя членів родини.

Педагогічна культура батьків також характеризується рівнями її сформованості. Метод діагностики спрямований на визначення рівня педагогічних знань членів родини, що мають такі складові: педагогічна культура батьків, психологічний клімат у родині, що створює сприятливе середовище для гармонійного психоемоційного розвитку дитини, а також готовність батьків до співпраці з школою.

Педагогічна культура батьків визначалась за такими показниками: наявність і якість психолого-педагогічних знань, поглядів, переконань; ступінь сформованості вмінь і навичок виховання дітей; ціннісне ставлення до проблем дитини; стабільність зацікавленості процесом виховання в цілому.

За цим показником можна визначити три типи сімей: з високим, середнім і низьким рівнями сформованості педагогічної культури.

Високий рівень Батьки цієї категорії мають ґрунтовні і свідомі знання в рамках сімейного виховання та організації ефективного навчально - виховного процесу, високий ступінь сформованості основних виховних умінь і навичок, систематично займаються вихованням дітей, ураховуючи їх вікові та індивідуальні особливості, підтримують постійний зв'язок зі школою, виконують громадські доручення.

Батьки, що належать до середнього рівня, мають певний мінімум педагогічних знань у рамках педагогіки, але вони недостатньо ґрунтовні. Такі батьки не мають чіткого уявлення про мету, засоби, методи та прийоми виховання, не завжди вміють застосовувати свої знання на практиці, їхні виховні вміння і навички потребують подальшого розвитку. Вони загалом відвідують заняття батьківської просвіти, реагують на зауваження вчителів, пасивні щодо суспільних питань класу й школи, здебільшого виконують разові доручення. Батьки з середнім рівнем педагогічної культури, як правило, використовують модель виховання та досвід, здобутий у родині з елементами народної педагогіки. З допомогою школи батьки цієї категорії здійснюють виховний процес на задовільному рівні.

Низький рівень. У батьків частково чи повністю відсутні знання з питань сімейного виховання, вони характеризуються байдужим ставленням до своїх дітей і своїх виховних функцій. Проявляють незацікавленість навчанням і вихованням дітей, їхньої поведінки. Вони не вміють раціонально організувати навчально - виховну діяльність дітей, прогнозувати та розв'язувати конфліктні ситуації, що виникають у сім'ї. Це призводить до використання неприйнятних методів впливу на дітей. Ця категорія батьків часто відноситься до групи ризику (сварки, вживання алкоголю та наркотиків, насильство у родині, нерозумна любов до дітей). Такі сім'ї звичайно, потребують особливої уваги щодо підвищення педагогічної їхньої культури [1].

Для визначення завдань та рівня педагогічної культури батьків, напрямів роботи з ними, педагоги використовують наступні методи діагностики: анкетування, тестування, бесіда, інтерв'ю, спостереження, аналіз дитячих малюнків та творів, відвідування сімей, батьківські збори, конференції батьків, дні відкритих дверей, круглі столи, організація клубів, організація ділових ігор. *Спостереження* – це процес науково-цілеспрямованого та фіксованого сприйняття досліджуваного об'єкта. Перевагами методу є природність, незалежність та прогноз результатів педагогічного впливу. Негативними його аспектами є суб'єктивізм у судженнях, пасивність, прихованість психологічних процесів (переживання, страхи, думки, судження) тощо. *Бесіда* – метод роботи з батьками, які допомагає вчителю з'ясувати окремі особливості, що пояснюють поведінку дитини. *Інтерв'ю* застосовується вчителем для аналізу думки декількох батьків щодо одного або кількох питань одночасно. *Анкетування* – метод роботи з батьками, що допомагає вчителю одночасно отримати великий обсяг інформації. Аналізуючи анкети, педагог може зробити висновки щодо виховного процесу у конкретній сім'ї, діагностувати проблему та рівень педагогічної культури батьків.

Підвищення педагогічної культури батьків – важливий етап у роботі з батьками, так як сім'я в значній мірі визначає успішність виховання. Педагогічна культура батьків – це складова частина загальної культури людини, в якій знаходить відображення накопичений людством досвід виховання дітей у сім'ї. Позитивно впливаючи на весь уклад сімейного життя, педагогічна культура батьків є основою їхньої педагогічної діяльності, допомагає їм уникнути типових помилок у сімейному вихованні і знаходити правильні рішення в життєвих ситуаціях, пов'язаних з вихованням дітей.

Рівень педагогічної культури батьків залежить від рівня їх освіти і загальної культури, від індивідуальних особливостей (здібностей, темпераменту, характеру), визначається багатством життєвого досвіду, рівнем власної вихованості. У наш час рівень педагогічної культури переважної кількості батьків недостатньо високий, що негативно позначається на результатах їх виховної діяльності, проявляється в низькому рівні вихованості сучасних дітей. Багато батьків

некомпетентні в питаннях сімейного виховання, не знайомі з закономірностями розвитку і виховання дітей на різних етапах їхнього розвитку, чітко не уявляють цілі сімейного виховання, не бачать оптимальні шляхи їх досягнення, виховують власних дітей подібно до того, як виховували їх самих, не враховуючи соціокультурні зміни. Підвищення педагогічної культури батьків є основою розкриття творчого потенціалу батьків, вдосконалення сімейного виховання. Для організації системної та ефективної педагогічної просвіти батьків необхідно вивчити їхні освітні потреби і на цій основі вибудувати оптимальну диференційовану систему взаємодії педагогічного колективу і батьків.

Система взаємодії освітніх установ з батьками повинна будуватися на таких принципах, як: відкритість, інформованість, співвідношення діяльності педагогів з очікуваннями і потребами батьків; стимулювання батьків до співпраці [2].

Взаємодія педагогів з батьками є не тільки умовою розвитку дитини, батьки в цьому випадку виступають і об'єктом педагогічного впливу, оскільки освітній заклад реалізує найбільш важливі функції: педагогічну просвіту батьків; зближення батьків і дітей через участь у спільних заходах.

Освіта батьків відбувається протягом усього їхнього життя. Будучи процесом складним і тривалим, вона має кілька складових: *латентна, прихована* – коли дитина запам'ятовує модель відносини, прийоми, способи, якими її виховують, та використовує набутий у цей період досвід для виховання власних дітей; *традиційна* – пов'язана з передачею знань, необхідних для життєзабезпечення дитини, здійснювана, як правило, прямим навчанням або навчанням традиційними способами; *ситуативна* – полягає у передачі батькам необхідних знань, що здійснюється часто за допомогою порад і консультацій, в тому числі зі знайомими, рідними, лікарями, вихователями, психологами та педагогами; *рефлексивна* – передбачає в аналіз багатовимірних процесів життєвої реальності, висновків, зроблених батьками, при цьому дитина розглядається як самостійний суб'єкт відносин [6].

Проблема змісту освіти батьків не можуть розглядатися у відриві від соціального та освітнього контексту їх життя і життя дитини. При відборі змісту

педагогічної просвіти батьків необхідно враховувати, з одного боку, такі характеристики сім'ї, як: тип сім'ї (повна, неповна, нуклеарна, розширена); вік батьків, їх освітній рівень і професійну приналежність, соціально-економічне становище сім'ї, чи перебувають батьки у шлюбі, чи обоє батьків є рідними; родові і національні традиції сім'ї, ставлення до релігії, тип взаємин у сім'ї і стиль сімейного виховання. З іншого боку, не менш важливо при відборі змісту освіти батьків враховувати стать дитини, віковий етап її розвитку, фізичне і психічне здоров'я, наявність та характер порушень у розвитку, причини девіантної поведінки. У цьому контексті педагогічна просвіта батьків може бути ефективною лише з урахуванням вищенаведених характеристик сім'ї [5].

Необхідність методичного забезпечення процесу взаємодії освітнього закладу з сім'єю як інститутів соціалізації особистості сьогодні очевидна, оскільки методична оснащеність є однією з умов ефективності й одним із засобів досягнення якості діяльності та її результатів. Оцінюючи ефективність методичного забезпечення процесу взаємодії освітнього закладу з сім'єю, необхідно виділити такі його різновиди, як: інформаційно-методичне, нормативно-методичне, технологічне, програмне. Методичне забезпечення – це ціла система, яка координує й інтегрує такі сфери, як діяльність, спілкування і самопізнання в освітній установі, що включає в себе апробування та впровадження в педагогічну практику ефективних моделей, методик і технологій, підсистему інформування, освіти та навчання викладачів і батьків, спільний аналіз якості діяльності та її результатів, відстеження і систематичне зняття показників, система спостереження та вивчення діяльності щодо соціального становлення дітей (моніторинг), узагальнення та поширення ефективного досвіду психолого-педагогічного супроводу процесу підвищення педагогічної культури батьків.

В організації діяльності педагогічного колективу щодо психолого-педагогічної освіти батьків можна виділити чотири етапи: етап попередньої роботи з педагогами, просвітницьку роботу; етап психолого-педагогічної діагностики, який визначає освітні потреби батьків; етап безпосереднього

навчання (психолого-педагогічної освіти); етап аналізу результатів моніторингу психолого-педагогічного супроводу взаємодії педагогів з родиною [6].

Висновки з дослідження і перспективи. Сім'я – це мала соціальна група, пов'язана шлюбними відносинами, в якій виробляється сукупність норм, поведінки, взаємодії батьків і дітей. У цій взаємодії кожен повинен виконувати певну функцію, займати конкретне місце в системі ролевих відносин. У своєму житті кожна людина має дві родини, в якій вона народилася і виховувалася і ту, яку створить або створила сама. Саме в сім'ї формуються головні людські якості. Однак ми розуміємо, що виховання дітей у сім'ї та школі переслідує єдину мету і завдання, прагнення реалізувати спільний комплексний підхід до виховання.

Багато батьків припускаються помилок у вихованні, але не хочуть їх бачити і виправляти; інші вважають, що займатися вихованням дитини повинні педагоги. Тому завдання педагогів полягає в правильній організації взаємодії батьків з своїми вихованцями. Щоб спілкування вихователів з батьками не обмежувалося взаємними претензіями, необхідно його будувати на принципах довіри, діалогу, партнерства, врахування інтересів батьків і, найголовніше, їх досвіду у вихованні дітей. Завдання педагога – здійснити творчий підхід до організації роботи з батьками: пошук нових прикладів; використання методів активізації батьків, спрямованих на появу у них інтересу до проблеми, на виникнення у них асоціацій з власним досвідом виховання дітей, переосмислення своєї батьківської позиції. При цьому необхідно враховувати потребу батьків у знаннях.

Така робота на сучасному етапі розвитку освіти має бути зорієнтованою на пошуки нових способів взаємодії школи з батьками, метою яких є розвиток активної педагогічної позиції батьків у процесі формування гуманних батьківсько-дитячих взаємин, а також нейтралізація негативних моментів, що існують у цих взаєминах.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Алексеєнко Т. Ф. Сутність і структура педагогічної культури сім'ї / Т.Ф. Алексеєнко // Формування педагогічної культури батьків у діяльності освітніх закладів : досвід, перспективи //Теоретико-методичні проблеми

виховання дітей та учнівської молоді : зб. наук. праць. – Херсон : Олді-плюс, 2003. – 132 с.

2. Вершинин В. Н. Домашнее воспитание [текст] : Книга для учителей, воспитателей, родителей / В. Н. Вершинин. – Чебоксары : «Клио», 1998. – 200 с.

3. Вершловский С. Г. Проблемы гуманизации школьного образования / С. Г. Вершловский // Гуманизация образования : Теория. Практика. – СПб : 1994. – С. 5-14.

4. Гребенников И. В. Повышение педагогической культуры родителей как основа совершенствования семейного воспитания школьников : автореф. дис. канд. пед. наук: спец. 13.00.01 «Общая педагогика, история педагогики и образования» / И. В. Гребенников. – Москва, 1971. – 19 с.

5. Емельянова Л. Г., Маркова Т. А. Пути повышения психолого-педагогической подготовки родителей детей дошкольного возраста / Т. А. Маркова, Л. Г. Емельянова // Всероссийский тематический семинар ; под ред. Т. А. Марковой, Л. Г. Емельяновой. – М., 1980. – 55 с.

6. Карнаухова М. В. Психолого-педагогическое просвещение как фактор развития педагогической культуры родителей [Электронный ресурс] / [М. В. Карнаухова](http://intellect.invest.org.ua/rus/pedagog_editions_emagazine_pedagogical_science_vyuski_n2_2010_st_6/) // Портал современных педагогических ресурсов. – Режим доступа : http://intellect.invest.org.ua/rus/pedagog_editions_emagazine_pedagogical_science_vyuski_n2_2010_st_6/

РЕЗЮМЕ

Безрукова А.Р. Сущность, состав и формирование педагогической культуры родителей.

В статье раскрыта сущность понятия «педагогическая культура родителей» как составляющей общей культуры, отражающий уровень педагогической подготовки и готовность родителей к воспитанию детей. Указанные составляющие и уровни сформированности педагогической культуры родителей. Рассмотрены факторы влияния на формирование педагогической культуры родителей. Освещены пути повышения уровня педагогической культуры родителей.

Ключевые слова: педагогическая культура родителей, уровень педагогической подготовки, просветительство родителей, воспитание детей.

SUMMARY

Bezrukova A. The nature, components and formation of the pedagogical culture of parents.

The article reveals the essence of the concept of "pedagogical culture of parents" as a part of general culture, which reflects the level of teacher training and the willingness of parents to educate children. The article states components and levels of pedagogical culture of parents, factors that influence the formation of pedagogical culture of parents. This article deals with ways to enhance the pedagogical culture of parents.

The main priority of modern society is a harmonious, comprehensively developed and highly moral person. To achieve this goal, you need to consider a number of factors (social, economic, political) that have an impact on formation of the identity of persone. One of these factors is family upbringing that can be implemented successfully on condition of sufficiently prevailing pedagogical culture of parents and psychological readiness for parenthood.

Low educational readiness ofe parents to raise children causes the collapse of the educational system in the country. The main direction of improvement of pedagogical culture of parents is parental education, carried out by schools, social workers and so on. Family is the main component of any society where the education and socialization of the young generation carried out. That family is a model example of interpersonal relationships for the younger generation. Therefore, the main purpose of the state is pedagogically educated parents.

Key words: *pedagogical culture of parents, the level of teacher training, education of parents raising children.*

REFERENCES

1. Alekseenko T. The essence and structure of pedagogical culture of family / TF Alekseenko // Formation of pedagogical culture of parents in Education: Experience and Prospects (Theoretical and methodological problems of education of children and youth): Coll. Science. works. - Kherson: Oldie Plus, 2003. - 132 p.
2. Vershinin V. Home education [text]: A book for teachers, educators, parents / V. Vershinin. - Cheboksary, "Clio", 1998. - 200 p.
3. Vershlovsky S. Problems of humanization of school /S. Vershlovsky Humanization of Education Theory. Practice. - St. Petersburg: 1994. - S. 5-14.
4. Grebennikov I. Increase of pedagogical culture of parents as a basis for improvement of family education students: Abstract. Dis. for obtaining the scientific. degree of Candidate of Pedagogical Sciences spec. 13.00.01 "General pedagogy, history of pedagogy and education" / I. Grebennikov. - Moscow, 1971. - 19 p.
5. Yemelyanov L., Markov T. Ways to improve psychological and educational training for parents of preschool children / TA Markov, LG Yemelyanov // Russian thematic seminar; ed. TAMarkova, L. Yemelyanov. - M., 1980. - 55 p.

6. Karnauhova M. Psychological - pedagogical education as a factor of development of pedagogical culture of parents [E - resource] / M. Karnauhova // Portal of modern pedagogical resources. - Mode of access: http://invest.org.ua/rus/pedagog_editions_emagazine_pedagogical_science_vypuski_n2_2010_st_6/

Авторська карточка:

Безрукова Анна Русланівна

Викладач кафедри англійської мови та методики її викладання

Факультет іноземних мов

Уманський державний педагогічний університет імені Павла Тичини
Аспірантка 1 р. н.
Адреса: 20300, Черкаська обл., м. Умань, вул. Жовтневої революції 83,
кв. 102
тел. 0669653916
gromchuk@ukr.net